

ANMÄLNINGAR

Den finländska byn

I boken *Suomalainen kylä*¹ (= den finländska byn) presenteras finländska byar och sådana husgrupper på landsbygden, vilka i lokalt språkbruk har kallats byar. Fölisöstiftelsens forskare har dokumenterat byarna under fältarbeten på 1950- och 1960-talen. Byarna finns inte längre kvar. Fotografierna, ritningarna och beskrivningarna som bygger på minnesuppgifter är det som finns kvar från den levnadsmiljö som fanns i början av 1900-talet på landsbygden. Det här står att läsa i inledningen till verket. Jag tar mig friheten att fortsätta att på svenska referera en del annat från den finskspråkiga inledningen. Både för en finländsk och utländsk läsare torde det vara av intresse att närmare bekanta sig med hur verket uppstått och vilka bakgrundskrafterna har varit. Jag anser att min uppgift att recensera just detta verk skiljer sig från andra uppdrag av denna art som jag haft. Ett så här omfattande dokumenterande verk, anser jag kräver en grundlig presentation av tillblivelse och uppläggning. Om intresse väcks hos läsaren, faller det på denna att själv studera detaljerna i text, fotografier, ritningar, käll- och arkivförteckningar.

Fölisöstiftelsen grundades år 1956 för att stöda Fölisöns friluftsmuseum som ägs av finska staten. För en bredare publik är Fölisöstiftelsen främst känd för att årligen arrangera en stor midsommarfest. Vid sidan av detta har stiftelsens uppgift från början också varit att stöda etnologisk forsknings- och publikationsverksamhet. Till en början höll stiftelsen också på med insamling av folklivsminnen, bl.a. med ett frågebrev vid namn "Minns du den gamla stugan och det gamla pöret?". Frågelistverksamheten har sedermera överförts på Museiverket. Dokumentationen av landsbygdens miljöer inleddes sålunda i mitten av 1950-talet och dåvarande licentiaten Ilmar Talve var den första fältarbetaren och han inledde arbetet i Luvia. För senare tids etnologer är han välkänd professor emeritus i etnologi från Åbo universitet. Byundersökningarna fortsatte och

fältarbetarna granskade byarna också med tanke på att komplettera friluftsmuseets samlingar av byggnader.

Mellan åren 1959 och 1967 undersökte Fölisöstiftelsen sammanlagt trettio tre byar runt om i Finland. Vissa byar besökte man flera gånger med tanke på att komplettera de första undersökningarna med ytterligare material, t.ex. om det sociala livet eller inredningen. I projektet deltog etnologistuderande men också studerande i konstvetenskap och konstnärer. Undersökningarna utfördes främst i Egentliga Finland, Satakunda och Tavastland. Därtill tog man med några byar från norra och östra Finland. Forskningsprogrammets ledare var docenten (från 1961 professor i etnologi vid Helsingfors universitet) Niilo Valonen, vars verk *Zur Geschichte der Finnischen Wohnstuben* (1963) torde vara bekant för byggnads-historiskt intresserade.

Efter företalet till läsaren, av vilket jag ovan refererat en del, följer ett inledande kapitel med synpunkter på den finländska byn och landsbygden. Författarna, etnologerna Anna Kirveennummi och Riitta Räsänen inleder med att deklarerat att den finländska byn i detta verk har setts som en plats, som främst finns i det förflutna. En by har inga enhetliga former och uppfyller inga enhetliga kriterier. Författarna har därför valt att begränsa sig till vissa drag och fenomen som finns i den finländska agrara byn. Byn har i detta verk granskats som en plats eller ett fenomen vars betydelser har fötts genom de erfarenheter som människorna – både forskarna och invånarna – har tillskrivit dem. Tiden är förra hälften av 1900-talet. Resonemanget om att det inte finns enbart en enda likformig by är logiskt, en följdfråga man kan ställa sig är varför verket då döpts i singularis "den finländska byn" och inte "de finländska byarna" eller "finländska byar". Det här kan dock vara mera en fråga om smak och tycke.

Författarna skriver om byn som undersökningsplats för traditionsvetenskaplig forskning och tecknar en bakgrund till hur denna typ av forskning växte fram. Genomgången är å ena sidan en hälsosam repetition för en etnolog och kan å andra sidan innebära helt nya fakta för en läsare som inte har den bakgrunden. När traditionsvetenskapliga forskare på

1 Anna Kirveennummi & Riitta Räsänen. *Suomalainen kylä. Kuvattuna ja muisteltuna*. Jyväskylän 2000 (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 777.) 283 s., ill.

1920-talet i stället för att utforska stamfränders liv utomlands vände sin forskningsblick till hemlandet blev den finländska byn ett föremål för forskningen. Fältarbete utfördes under professorers och äldre forskares ledning och deltagare var förutom etnologistuderande också konstnärer och arkitektstuderande. Under fältarbetena strävade man efter att studera folkkulturen ur ett helhetsperspektiv. Byundersökningar utfördes efter andra världskriget i Fölisöstiftelsens regi.

Fältarbetet i byarna gjordes utgående från att platser eller fenomen dokumenterades i sin egen miljö. Det var inte fråga om någon tvärvetenskaplig syn, utan blivande etnologer och arkitekter hade var sin uppgift. Etnologerna klargjorde bebyggelsens historia och stod för intervjuerna. Arkitekterna gjorde mätningar och ritade byggnader och deras detaljer, gjorde situationsplaner och deltog ibland i fotograferandet.

Författarna säger att deras syfte när det gäller att tolka och välja har varit att beskriva bosättningen genom att öppna olika synvinklar gällande den agrara byn och byfenomenet vid sekelskiftet 1800-1900. Vid sidan av byfenomenet finns en strävan att synliggöra den mångfacetterade kontexten och diskussionen från olika tider. Utgångspunkten har varit byn avbildad och ihågkommen som en plats i det förflutna. Här kommer frågor som behandlar stabilitet och förändring, möte mellan gammalt och nytt och/eller variationer. Arkivmaterialet och det statistiska materialet berättar om byns invånare, befolkningsgrupper och näringsliv under olika tidsperioder. Författarna har kompletterat presentationerna och invånaruppgifterna för byarna med material från mantalslängder och näringsförfrågningar.

I verket ingår presentationer av sammanlagt femton byar. I inledningen till presentationen av respektive by finns en karta, som visar byns position i Finland, samt en mera detaljerad sådan av den närliggande trakten. Dessa kartor är nödvändiga och tydliga. Varje by presenteras med text, fotografier och ritningar. Som avslutning på varje avsnitt finns referenser. Innehållet i respektive avsnitt varierar beroende på vad man särskilt vill lyfta fram. Detta sätt att presentera gör att det inte uppstår någon känsla av enformighet när man läser boken. Som läsare fördjupar man sig kanske i något avsnitt mera än i de övriga. Jag valde att titta närmare på avsnittet om byn Mjölbolsta i Karis. Dels är det en trakt jag genom släkt- och arbetsanknytning känner väl, dels har jag arbetat inom historikkommittén i Karis. Avsnittet inleds med en vy över Svartå ådal från år 1964. Kartan över byn kompletteras med en detalj-

skiss av Mjölbolsta med omgivande åkrar från sockenkartan från år 1939. Texten inleds med en historisk översikt över byn, vars historia kan följas ända till medeltiden. Också näringslivet granskas genom att författarna drar upp spår bakåt till medeltiden. Ur historisk synvinkel finns viktiga begrepp som förklaras t.ex. mantal och storskifte. Mjölbolsta är den första byn i boken, och därför görs en grundligare utredning här av begrepp som återkommer också senare. Enligt min mening är detta ett pedagogiskt lyckat grepp. I beskrivningen av byn ingår både helhet och detaljer. T.ex. Skräddars tvåvåningsbyggnad från 1860-talet avbildas på fotografier och också som planritningar. Därefter följer en situationsplan över byns hela bosättning år 1964 där de olika gårdarna framträder. Förändringarna beskrivs genom att författarna skriver om hur äldre hus rivs och nya tillkommer. Nybyggnader tillkommer bl.a. genom att näringslivet förändras och landskapet byter skepnad av samma anledning. Bl.a. beskrivs hur hela den bebodda bybacken har blivit mera parklik genom att planteringar av fruktträd och blomsterodlingar tillkom när inhägnader inte mera behövdes p.g.a. förändringarna i boskapsskötseln. Byggnadshistoria presenteras med flera bilder både när det gäller bostadshus och uthus. Också generationsväxling och sytning omtalas. Bland invånarna nämns också dagsverkare eller stutare, begrepp som inte torde vara bekanta för alla. Genom boken får man sålunda en nyttig repetition också av Finlands historia, och författarna har bemödat sig om att komma med förklaringar som är korta och tydliga.

Verket har föredömliga arkiv- och källhänvisningar. Som bilaga finns en förteckning över alla byundersökningar som gjorts åren 1955-1967 av Nationalmuseum och Fölisöstiftelsen. Litteraturförteckningen är diger och både sak- respektive ortnamnsregistret är viktiga i en dylik publikation.

Det finns mycket berömmande som kan sägas om detta verk. Det är en imponerande mängd kunskap som samlats och presenterats på ett meningsfullt sätt. Text, fotografier och andra illustrationer kompletterar varandra ypperligt. Jag förstår väl att verket nominerades för det prestigefyllda Fack-Finlandia-priset under det år det utkom. Författarna kan gratuleras till en lyckad helhet. Verket kan ses som ett uppslagsverk, ett verk man kan återkomma till för att studera olika detaljer. Samtidigt är det en del av etnologins historia i Finland. Här återfinns man från etnologin bekanta personer, metoder och synsätt. Inledningen kunde med fördel användas som lärobok för kommande generationer. Av den här anledningen anser jag också att det är synd att det inte

finns en svensk översättning av någotavsnitt. För en finlandssvensk eller ännu bredare nordisk publik kunde t.ex. inledningen ha översatts antingen helt eller delvis. Detsamma gäller också de byar som presenteras – speciellt kanske från svenskspråkiga

områden – för många vill gärna läsa om sin egen hemtrakt på traktens språk. Det är dock alltid svåra avväganden man ställs inför när det gäller beslut om att göra översättningar eller att avstå.

Monica Nerdrum